

ჟურნალისტიკა Journalism

„მაშინ მე, უნამუსო, ასეთს რას ვაშავებდი?“ – რატომ და როგორ უნდა ვასწავლოთ სტუდენტ ჟურნალისტებს ანა პოლიტკოვსკაიას შემოქმედება

ხათუნა მაისაშვილი, მარიამ ჭიჭინაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail: khatuna.maisashvili@tsu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.32.28>

SJIF 2024: 8.268

წინამდებარე სტატიაში განხილულია ჟურნალისტიკის მიმართულების სტუდენტებისთვის ანა პოლიტკოვსკაიას მემკვიდრეობის საკითხების სწავლება. ანალიზისას ავტორები ეყრდნობიან სამი ტიპის წყაროს: (1) საკუთრივ პოლიტკოვსკაიას მიერ შექმნილ ტექსტებს, რომლებიც ხელმისაწვდომია ღია წყაროებში რუსულ და ინგლისურ ენებზე; (2) პუბლიცისტურ და აკადემიურ ნაშრომებს პოლიტკოვსკაიას ფიგურისა და საქმიანობის შესახებ; (3) საქართველოში აკრედიტებულ უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში არსებული მედიასკოლების სასწავლო გეგმებს. ეს წყაროები ავტორების მიერ სხვადასხვა მეთოდებით შეისწავლება და ანალიზდება, თუმცა, ამ განსხვავებულობის მიუხედავად, ძირითად მიგნებებს წყაროს თითოეული ტიპის მიხედვით მივყავართ სწავლების პარადიგმის იმ ასპექტებთან თუ მეთოდურ კვანძებთან, რომელთა ფარგლებშიც შესაძლებელი და მიზანშეწონილი იქნება პოლიტკოვსკაიას პიროვნებისა და შემოქმედების შესწავლა. ნაწილი ამ მიგნებებისა პასუხობს შეკითხვას: რატომ უნდა ვასწავლოთ პოლიტკოვსკაიას მემკვიდრეობა, ხოლო მეორე ნაწილი პასუხობს შეკითხვას: როგორ უნდა ვასწავლოთ? კურიკულუმის რომელ სასწავლო კურსებში იქნება მართებული ანა პოლიტკოვსკაიას მიერ თუ მის შესახებ შექმნილი ტექსტების სწავლება. სტატია ასკვნის, რომ ნაერთი სახით ეს ასპექტები შემდეგია: (1) პოლიტიკური ძალაუფლებისა და სიტყვის ძალაუფლების შეპირისპირება ავტორიტარული რეჟიმის პირობებში; (2) პროფესიული სოლიდარულობა თუ მისი დეფიციტი; (3) ჟურნალისტის პიროვნება და პროფესიული როლური მოდელი; (4) „მშვიდობიანი ადამიანის“ თვალით დანახული სამხედრო/საომარი ჟურნალისტიკა;

(5) პოლიტკოვსკაიას მიერ შექმნილი მნიშვნელობითი კოდები (ვერბალურიც და არავერბალურიც) მოძალადისა და მსხვერპლის ურთიერთმიმართების გადმოსაცემად ამბის თხრობაში.

პოლიტკოვსკაიას რეპორტაჟები ჩეხეთიდან საერთო სახელწოდებით „მეორე ჩეხუ-რი“, ასევე რჩეული რეპორტაჟები, რომლებიც ინგლისურ თარგმანში დაცულია გამომცემლობა SAGE-ის ბაზაში, სპეციალურ დირექტორიაში *Index on Censorship 2.0.*, იძლევა შესაძლებლობას, სტუდენტს კმარი ცოდნა შეეძინას ზემოხსენებული ხუთივე ასპექტით.

ანა პოლიტკოვსკაიას შემოქმედება დღეს უფრო მეტად აქტუალური ხდება რეგიონში მიმდინარე მოვლენების ფონზე: სიტყვის თავისუფლების უდაბლესი სტანდარტი რუსეთში, უკრაინაში მიმდინარე ომის გაშუქების გამო ემიგრაციაში გადახვეწილი მედია-ორგანიზაციები, დევნილი დამოუკიდებელი ჟურნალისტები, თავად პოლიტკოვსკაიას სახელისა და მემკვიდრეობის გაქრობა რუსეთის მედიასივრციდან.

საკვანძო სიტყვები: პოლიტკოვსკაია, ჟურნალისტიკა, ავტორიტარიზმი, პროფესიული სოლიდარობა, სასწავლო გეგმა, ვერბალური და არავერბალური კოდები

შესავალი

თანამედროვე ჟურნალისტიკის სწავლების მეთოდისტები (Deuze, 2005; Hanitzsch, 2018) მედიის მიმართულების სასწავლო გეგმებს ბრძოლის ველს ადარებენ, და ეს ბრძოლა რამდენიმე კონცეპტუალურ მიმართულებას შორის მიმდინარეობს: წმინდა წყლის ჟურნალისტიკა/რეპორტიორობასა და მასობრივ კომუნიკაცია/კომუნიკაციას შორის, პროფესიის ტექნოლოგიურცენტრულ და კულტურულცენტრულ მიდგომებს შორის.

საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში ჟურნალისტიკის სწავლება ხორციელდება „ჟურნალისტიკისა და რეპორტირების“ საკვალიფიკაციო ჩარჩოს ფარგლებში, ნაცვლად „ჟურნალისტიკისა და მასობრივი კომუნიკაციისა“, რაც ჯერ კიდევ სამი წლის წინ სააკრედიტაციო სტანდარტს წარმოადგენდა. კომუნიკაციის კომპონენტის გასვლამ საკვალიფიკაციო ჩარჩოდან გამოიწვია სავალდებულო საგნების ახლებური კონცენტრაციის აუცილებლობა, ე. წ. „პროფესიაცენტრული სასწავლო კურსების“ წინ წამოწევა. პულიტცერ/შრამის დავა (Deuze, 2005), რომელიც გარდამავალი უპირატესობით მიმდინარეობდა, დღეს მის სასარგებლოდ გადაწყდა, თუმცა მედიატექნოლოგიის განვითარების დონის გათვალისწინებით. მედიის სწავლების ხანგრძლივი ტრადიცია უჩვენებს, რომ ტექნოლოგიურ დეტერმინიზმის ბატონობა აუცილებლად იცვლება სოციალური და კულტურული დეტერმინიზმის დომინანციით. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ დღევანდელი პრიორიტეტი, ტექნოლოგიებთან დაკავშირებული სასწავლო კურსების რაოდენობის ზრდა, ჩანაცვლდება ახალი ტენდენციით – ისეთი სასწავლო კურსების

მზარდი წილით, რომლებიც შეისწავლიან არა ტექნოლოგიურ ფუნქციონალს, არამედ ამ ტექნოლოგიებთან ასოცირებულ სოციალურ-კულტურულ კონტექსტს (Livingstone, 2006, 2013). ცხადია, რომ აუდიტორიაზე ეფექტს იწვევს შინაარსში კოირებული მნიშვნელობები და არა ტექნოლოგიის სპეციფიკა.

ქართული მედიასკოლების ტექნოლოგიური საგნებით გადატვირთული კურიკულუმები გლობალური ტენდენციის გამოძახილია.

საქართველოში არსებული მედიასკოლების კურიკულუმების უმრავლესობაში შეხვდებით სასწავლო კურსებს, რომლებიც შეისწავლიან პოლიტიკური და მედიადისკურსების ბმას და ურთიერთგანპირობებულობას. ჟურნალისტიკისა და მასობრივი კომუნიკაციის შესავლის კურსში ნახავთ ლექციებს მედიისა და დემოკრატიის კავშირზე, ასევე – კომუნიკაციის პროცესში მნიშვნელობის შექმნის ფენომენზე. ჟურნალისტიკა შეისწავლება ნიშური ჭრილითაც – ნიშური ჭრილი გულისხმობს თემატურ სპეციალიზაციასაც (აგროჟურნალისტიკა, სპორტული ჟურნალისტიკა, სამხედრო ჟურნალისტიკა, კონფლიქტების გაშუქება, ბავშვთა საკითხების გაშუქება და სხვ.) და ფუნქციურსაც (კონსტრუქციული ჟურნალისტიკა, კონვერგენტული ჟურნალისტიკა და სხვ.). ჟურნალისტიკის ისტორიის სწვლებისას პრიორიტეტი ენიჭება XIX საუკუნის ჟურნალისტიკის სწავლებას და საერთოდ უგულვებელყოფილია ისტორიის უფრო ახალი მონაკვეთები, რომელთა ცოდნის გარეშე ძალიან გაჭირდება თანამედროვე ჟურნალისტური ტექსტის აღქმა. სასწავლო გეგმაში შეხვდებით კურსს „დიადი წიგნები“, მაგრამ ნაკლებად შეხვდებით „დიად ჟურნალისტურ ტექსტებს“, შეიძლება საერთოდ ვერ ნახოთ დასავლური პრაქტიკის მიხედვით აგებული სპეცკურსები, რომლებიც ეპოქალური მნიშვნელობის ჟურნალისტების შემოქმედების შესწავლაზე იქნება მიმართული. სწორედ ასეთი მასშტაბის და მნიშვნელობის ჟურნალისტიკა ანა პოლიტკოვსკაია.

რუსი ჟურნალისტიკის ანა პოლიტკოვსკაიას (1958 – 2006) ხსენებისას ყველაზე ხშირად ვხვდებით სიტყვას „მსხვერპლი“. პოლიტკოვსკაია არა მხოლოდ „დიდი კომერციული საკონცენტრაციო ბანაკის“ (ეს თავად პოლიტკოვსკაიას ტერმინია – ავტ.) მსხვერპლების ისტორიებს წერდა, არამედ თვითონაც იქცა პუტინის რეჟიმის მსხვერპლად – თავისი რეპორტაჟებისა და ნარკვევების გამომავალი მსგავსად. პოლიტკოვსკაიას პირად ბედში სიკვდილამდე მსხვერპლად ყოფნის გრძელი პროცესი იყო: გამუდმებული მუქარები სამხედროებისგან პროფესიული მოვალეობის შესრულებისას, გაფრთხილებები კოლეგებისგან, გაფრთხილებები ხელისუფლების წარმომადგენლებისგან: „თუ არ გაჩერდებით, ერთ დღესაც თქვენს დაცვას ვეღარ შევძლებთ“, მუდმივად სამიზნედ ყოფნის განცდა. პოლიტკოვსკაიას წინააღმდეგ მუშაობდა უზარმაზარი პროპაგანდისტული მანქანა, რომლის მიზანიც პოლიტკოვსკაიას პროფესიული სინდისიერებისა და წესიერების ეჭვქვეშ დაყენება იყო. მისი რეპორტაჟების გამომავლისთვის კი „მსხვერპლობა“

ნიშნავდა ხაროში დამწყვედევას, დენით წამების ახალ-ახალ ფორმებს, ახლობლების მოკვლის ყურებას, გაუპატიურებას და ამის შემდეგ შურისძიების დაუკმყოფილებელი წყურვილით ცხოვრებას, ჭკუიდან შემლას, როცა მსხვერპლი იმის გააზრებასაც ვერ ახერხებდა, თუ რა დაემართა.

რასაკვირველია, პოლიტკოვსკაიას შემოქმედებას მის სამშობლოში არ ასწავლიან. მისი ტექსტები რუსული ციფრული სამყაროდანაც თანდათანობით ქრება – ისევე, როგორც მისი წიგნები რუსული ქალაქების წიგნის მაღაზიების თაროებიდან.

ორაზროვნება პოლიტკოვსკაიას შემოქმედებისა და მემკვიდრეობის შესახებ

„ვინ ვარ და რატომ ვწერ მეორე ჩეჩნურ ომზე? ჟურნალისტი ვარ. ვმუშაობ დედაქალაქის „ნოვია გაზეტას“ სპეცკორად, და ეს ერთადერთია მიზეზია, რომლის გამოც ვნახე ომი – მე მის გასაშუქებლად მიმავლინეს. მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ მე სამხედრო კორესპონდენტი ვარ და საგანს კარგად ვიცნობ. პირიქით: იმიტომ, რომ მე თავიდან ბოლომდე სამოქალაქო ადამიანი ვარ. მთავარი რედაქტორის იდეა მარტივი იყო: სწორედ ჩემთვის, თავიდან ბოლომდე სამოქალაქო ადამიანისთვის, უფრო გასაგები იქნებოდა სხვა, ასევე თავიდან ბოლომდე სამოქალაქო ადამიანების, განცდები – ჩეჩნური სოფლებისა და ქალაქების მცხოვრებლების, რომლებსაც თავს ომი დაატყდა.

სულ ეს არის.

ამიტომ დავდივარ ყოველ თვე ჩეჩნეთში, დაწყებული 1999 წლის ივლისიდან (ე.წ. „ბასაევის რეიდიდან დაღესტანზე“, რომელმაც მთიანი სოფლებიდან დევნილების ნაკადები და მთლიანად მეორე ჩეჩნური ომი გამოიწვია). ცხადია, მთელი ჩეჩნეთი ფეხდაფეხ მოვიარე. ბევრი უბედურება ვნახე. მათგან მთავარი ის არის, რომ ბევრი ჩემი გმირი, რომელთა შესახებაც ორწელიწადნახევრის განმავლობაში ვწერდი, – ახლა მკვდრები არიან. ასეთი საშინელი ომი მოხდა...

შუასაუკუნებრივი.

მერე რა, რომ ეს XX და XXI საუკუნეების მიჯნაზე მოხდა, და თან – ევროპაში.

ანა პოლიტკოვსკაია. „მეორე ჩეჩნური“.

ამ ომის აღწერისას მას, როცა „მახქეთინის საკონცენტრაციო ბანაკის“ ტუსაღების ისტორიებს იწერდა, როგორც თვითონ ამბობს, ხელიც კი უშემდებოდა,

„ნოვია გაზეტას“ მთავარი რედაქტორის, დმიტრი მურატოვის, იდეა ბრწყინვალე აღმოჩნდა. „თხემით ტერფამდე სამოქალაქო“ პოლიტკოვსკაიამ იმ ადამიანების ისტორიები დაწერა, რომელთა შემზარავ თავგადასავალსაც სამხედრო სპეციალიზაციის ჟურნალისტი (ალბათ – ავტ.) ისე შეხედავდა, როგორც ნებისმიერი ომის „თანამდევ სამოქალაქო ზარალს“. არსებობს ასეთი ევგემისტური ტერმინი, რომელიც საომარი მოქმედების შედეგად გამოწვეულ მსხვერპლს აღნიშნავს სამოქალაქო მოსახლეობას შორის – ეს

„თანამდევობა“ მაროდორობასაც გულისხმობს, წამებასაც, სიკვდილსაც, შემოკვდომასაც. „თხემით ტერფამდე სამოქალაქო“ პოლიტკოვსკაიამ ისე დაწერა, როგორსაც ალბათ მურატოვიც კი არ ელოდა.

ანა პოლიტკოვსკაიამ თავის რეპორტაჟს ასე უწოდა: „მახქეთინის საკონცენტრაციო ბანაკი კომერციული განხრით“. სოფელ ხოტუნის განაპირას, იმ სამხედრო ნაწილის ტერიტორიაზე, სადაც დისლოცირებულნი იყვნენ რუსეთის თავდაცვის სამინისტროს 45-ე საჰაერო-სადესანტო და 119-ე საპარაშუტო-სადესანტო პოლკები, სადაც ასევე იდგნენ რუსეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროს, იუსტიციის სამინისტროსა და უშიშროების ფედერალური სამსახურის ქვედანაყოფები, – პოლიტკოვსკაის თქმით, – საკონცენტრაციო ბანაკი მოქმედებდა, კომერციული განხრით.

... პოლიტკოვსკაიას შემოქმედების ანალიზის ჭრილში აქტუალურია პრობლემა, თუ რატომ ხდება ისე, რომ ერთ სივრცეში, ერთ ქვეყანაში, ერთ ბედქვეშ მცხოვრები ადამიანები აბსოლუტურად განსხვავებულად აღიქვამენ იმას, რაც მათ თავს ხდება; რატომ არ უჯერებენ ისინი, ვისაც ძალადობა თავისი თვალით არ უნახავს, – მათ, ვინც ნახა და ე.წ. „კამერის ხედვით“ აღწერა. ეს კომუნიკაციური აცდენა არ ეხება ურთიერთობას მხოლოდ პოლიტიკის შემოქმედებსა და მედიის წარმომადგენლებს შორის. პოლიტკოვსკაიას შემთხვევაში ეს შიგაპროფესიული პრობლემაც არის. პოლიტკოვსკაიასადმი რუსული ჟურნალისტური ელიტის დამოკიდებულების კონტექსტში რადიო „თავისუფლების“ რუსული ბიუროს ჟურნალისტი ელენა რიკოვცევა იხსენებდა ერთი ძალიან ცნობილი გამოცემის რედაქტორის ციტატას:

„ღმერთმა ნუ ქნას, მაგრამ თუკი ოდესმე რუსეთის პრეზიდენტი ჟურნალისტი პოლიტკოვსკაია იქნება, უცებ აღმოჩნდება, რომ პუტინის დროს თურმე ჩვენ ვცხოვრობდით საშინელი პოლიციური რეჟიმის პირობებში, როცა ციხეები გადავსებული იყო იჩქერიის თავისუფლებისთვის მებრძოლი კეთილშობილი მეომრებით!“ – ასე წერდა 2005 წლის ივლისში „ლიტერატურნაია გაზეტას“ რედაქტორი იური პოლიაკოვი. ამაოდ სწუხდა. პოლიტკოვსკაია ერთი წლის შემდეგ დაიღუპება. და თუკი არსებობს რამენაირი კავშირი „პოლიტკოვსკაია – რუსეთის პრეზიდენტი“, ეს ერთადერთი დღეა – პოლიტკოვსკაიას სიკვდილისა და პუტინის დაბადების დღე“ (https://rus.ozodi.org/a/politkovskaya_day_of_death_of_journalist_/24355030.html).

ამ ქვეთავის მიზანი არ არის პოლიტკოვსკაიას შემოქმედებითი მემკვიდრეობის სრულად და ამომწურავად შეფასება. აქ თავი მოვუყარეთ ჩვენი კვლევის მიზნის შესაბამის მოსაზრებებს, რომლებშიც გამოხატულია გაორებული თუ ორაზროვანი დამოკიდებულება პოლიტკოვსკაიასადმი, მისი ნაწერისადმი, მისი პრინციპებისადმი, მისი სტილისადმი, მისი აღქმებისადმი. რასაკვირველია, განსხვავებული დამოკიდებულება პოლიტიკური იდეებისა თუ ჟურნალისტური პროდუქციის მიმართ ნებისმიერ

პლურალისტურ საზოგადოებში გასაკვირი არ არის, – პირიქით, ეს ნორმად მიიჩნევა, მაგრამ ის ქვეყანა და გარემო, რომელშიც პოლიტკოვსკაია საქმიანობდა, ის კონტექსტი, რომელშიც პოლიტკოვსკაიას სიტყვები ისმოდა, გვიბიძგებს, ეს გაორება და ორაზროვნება არ აღვიქვამთ როგორც პლურალიზი. ამ კონტექსტში დომინანტური პოლიტიკური დისკურსი ყველაფერს, რაც მის ძალაუფლებას ეღობებოდა, ასუსტებდა, იმ ორ ბანაკად, – „შავად“ და „თეთრად“, „კეთილად“ და „ბოროტად“ – ჰყოფდა. ყველგან და ყველა მიმართულებით. თავად პოლიტკოვსკაია წერდა, რომ რუსეთმა ჩეჩნეთი „კარგი“ და „ცუდი“ ჩეჩნების ქვეყნად დაჰყო, ანუ – თავისიანებად და მტრებად; თვითონ პოლიტკოვსკაია წერდა, რომ ის ჟურნალისტები, რომლებიც პუტინისა და მისი კარგი ჩეჩნების გვერდით დგებოდნენ, მუშაობის „ნორმალურ პირობებს“ იღებდნენ; ის ჟურნალისტები კი – ასეთები ძალიან ცოტანი იყვნენ, და ერთ-ერთი მათგანი იყო ანაც, – რომლებსაც არც პუტინისა და „კარგი“ ჩეჩნების სჯეროდათ და არც „ცუდების“ ნებაყოფლობითი „ჩაბარების“, კონსპირაციით, მალვითა და შიშით მუშაობდნენ, წყაროებთან მუშაობის კოდურ ენას სწავლობდნენ. მასალაში, რომელიც ღია ინტერნეტ-წყაროებში იძებნება როგორც პოლიტკოვსკაიას სამუშაო კომპიუტერში ნაპოვნი უკანასკნელი [გამოუქვეყნებელი] ტექსტი, სავარაუდოდ, განკუთვნილი საჯარო გამოსვლისთვის საზღვარგარეთ, მკაფიოდ ჩანს ის დამოკიდებულება, რომელსაც პოლიტკოვსკაია არა მხოლოდ კოლეგებისგან, არამედ საზოგადოებისგანაც გრძნობდა, და რომლის პასუხადაც იგი წერდა: „თუკი ჟურნალისტი „ჩვენი არ არის“, „სხვისია, უცხოა“ – ეს უკვე გარანტირებული გარიყვა და დაწყევლაა. საკუთარი თავის ამგვარი გარიყულობისადმი – ხმელეთზე ამგდებული დელფინის მსგავსის – არასდროს ვისწრაფვოდი. და, საერთოდ, მე არ ვარ პოლიტიკური მეზრძოლი. [...] და მაშინ მე, უნამუსო, ასეთს რას ვაშავებდი? მე მხოლოდ იმას ვწერდი, რისი მოწმეც ვიყავი. მეტს არაფერს. შეგნებულად არ ვწერ ჩემ მიერ არჩეული გზის სხვა დანარჩენ „ხიბლზე“ – მოწამვლაზე. დაკავებებზე. მუქარებზე წერილებში და ინტერნეტში. პირობაზე, რომ მომკლავენ... ვფიქრობ, ეს წვრილმანებია. მთავარია – გქონდეს შანსი შენი ძირითადი საქმე აკეთო. აღწერო ცხოვრება, რედაქციაში ყოველდღე მიიღო ადამიანები, რომლებსაც სხვაგან წასასვლელი არც აქვთ თავიანთი უბედურებებით – ისინი კინწისკვრით მოიშორა ხელისუფლებამ; ის, რაც მათ დაემართათ, ვერ თავსდება კრემლის იდეოლოგიურ კონცეფციაში, და ამიტომ მონათხრობი მათი უბედურების შესახებ თითქმის ვერსად გამოჩნდება, რეგულარულად – მხოლოდ ჩვენს გაზეთში, სახელად „ნოვია გაზეტა“ (<https://novayagazeta.ru/articles/2020/10/07/87410-tak-chto-zhe-ya-podlaya-takogo-delala>).

პოლიტკოვსკაიასადმი გაორებული თუ აბერაციული აღქმის მაგალითი მოჰყავს ანა შორ-ჩუდნოვსკაიას (2010): „...პოლიტკოვსკაია - ერთ-ერთი ყველაზე ხისტი, შესაძლოა, ყველაზე ხისტი პოზიციისაა, ერთ-ერთი ყველაზე გამიშვლებული, ნერვული ხმა. მისი

წაკითხვა რთულია“. ასე ახასიათებდა პოლიტკოვსკაიას შემოქმედებას 2007 წლის მარტში სოციოლოგი ჯორჯ (გიორგი) დერლუგიანი ჩიკაგოს უნივერსიტეტიდან (<https://www.academia.edu/40478611/> [%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B8_%D0%BE_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BC_%D0%97%D0%BB%D0%B5_%D0%92%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81_%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%8F](https://www.academia.edu/40478611/); <http://www.svobodanews.ru/content/transcript/383794.html>). ანა პოლიტკოვსკაიას წიგნის ამერიკული გამოცემის („მეორე ჩეჩნურის“) წინასიტყვაობაში დერლუგიანი ცდილობდა, – არა როგორც ლიტერატურული კრიტიკოსი, არა როგორც ჟურნალისტი ან უფლებადამცველი, არამედ როგორც საზოგადოების მკვლევარი, სოციოლოგი, – ამერიკელი მკითხვე-ლისთვის აეხსნა, რაში მდგომარეობს პოლიტკოვსკაიას ტექსტების განსაკუთრებულობა, მისი სტილის მთავარი დამახასიათებელი ნიშნები: „შიშველი, ნერვული ხმა“...ანა შორ-ჩუდნოვსკაია კი ფიქრობდა, რომ „მეორე ჩეჩნურში“ და იმ მონაკვეთებშიც, რომლებსაც დერლუგიანი აკომენტარებდა, არანაირი ნერვული ხმა არ ისმოდა. სტატიის ავტორი ამბობს, რომ ეს ერთგვარი კლიშე იყო პოლიტკოვსკაიას შესახებ – მსგავსად მის ტექსტებს სხვებიც ახასიათებდნენ, რითაც „კორექტულად ხსნიდნენ“ კიდევ მათ მიმართ თავიანთ უარყოფით დამოკიდებულებას თუ ავტორის მიუღებლობას. „არაერთხელ მსმენია, – წერს შორ-ჩუდნოვსკაია, – როგორ ადანაშაულებდნენ პოლიტკოვსკაიას სტატიებს გადამეტებულ თუ გაზვიადებულ ემოციურობაში. მართლაც, იგი შიშით შეპყრობილი წერდა – პირისპირ დარჩენილი ყველაზე მდაბალ და ყველაზე დამპალ ბოროტებასთან – მისდამი ზიზღით... თუმცა თუ ყურადღებით ჩავუღრმავდებით მის სტრიქონებს, აღმოვაჩინო, ტექსტში თითქმის არ არ არის ავტორის, მისი ნერვული ქსოვილის ემოცი-ბი. ის წერდა, როგორც წერენ სხდომის ოქმს ან საბრალდებო დასკვნას: თავშეკავებით, კონკრეტულად, მაქსიმალური სიზუსტით, ყოველი დეტალის ფასის ცოდნით, როგორც სასამართლო დარბაზში, – თუმცა არასდროს უცდია, დაემალა თავისი თანაგრძნობა და თანადგომა ადამიანების მიმართ“ (2010: 2).

ყველაზე ხშირი ახსნა, თუ რატომ არ მოსწონდათ მის კოლეგებს (ყოფილ მეუღლესაც კი) და სამართალდამცავებს ანას ნაწერები, ასე ჟღერდა: ზედმეტად ხისტია, ზედმეტად ემოციურია, ექსცენტრიულია, ქედმაღლურია და ამიტომ ცუდად იკითხება, გაუგებარია. იმდროინდელი რუსული ჟურნალისტური საზოგადოება ჩიოდა „ზედმეტობაზე“, აუტა-ნელ „ზედმეტობაზე“, რომელსაც იგი მიუჩვევეველი იყო. მათ სიტყვებში თითქოს

მკითხველისადმი თანგრძნობაც იგრძნობოდა, რიგითი მოქალაქისადმი, რომელსაც პოლიტკოვსკაიას ნაწერები ზედმეტობისა და გაუგებრობის „მსხვერპლად“ აქცევდა.

მის კრიტიკოსთა შორის, შნორ-ჩუდნოვსკაიას აზრით, ბევრი ღირსეული და პატივსაცემი ადამიანი იყო. ისინი არ მალავდნენ თავიანთ დამოკიდებულებას მისი ტექსტების მიმართ პოლიტკოვსკაიას სიკვდილის შემდეგაც. ჟურნალ „ზნამიას“ («ЗНАМЯ») რედაქტორი სერგეი ჩუპრინინი „ნოვია გაზეტას“ ფურცლებზე აღიარებდა: „რასაკვირველია, მსმენოდა მის შესახებ, ძალიან კაშკაშა ადამიანი იყო. და რაც მთავარია – ვკითხულობდი. ყოველთვის არ ვეთანხმებოდი. ხშირად შინაგანად ვეკამათებოდი, ვბრაზობდი მასზე, მაღიზიანებდა, თუმცა მისი ზემოქმედება ჩემზე, ჩემს წარმოდგენებზე ცხოვრების შესახებ მაქსიმალური იყო“. მოსკოვის ეკონომიკის უმაღლესი სკოლის პროფესორი ევგენი იასინი იმავეს ფიქრობდა პოლიტკოვსკაიაზე: „ჩვენ ხშირად მისით უკმაყოფილონი ვიყავით... განა შეიძლებოდა ასე ხისტად, მკვეთრად? განა შერბილება არ შეიძლებოდა?“...(2006: 5).

ალბათ, ამ დამოკიდებულებას „პოლიტკოვსკაიას სინდრომი“ თუ „პოლიტკოვსკაიას პარადოქსი“ შეიძლება ვუწოდოთ. ეს ადამიანები პოლიტკოვსკაიას გვერდით ცხოვრობდნენ, იმავე ქვეყანაში, იმ დროში, მაგრამ მათ არ სურდათ იმ ზღვარს გადასული სისასტიკის შესახებ არათუ წერა, მოსმენაც კი, სხვისი დაწერილის წაკითხვაც კი. და თუ მაინც წაიკითხავდნენ ან „წაეკითხებოდათ“ – ერჩივნათ, არ დაჯერებინათ პოლიტკოვსკაიასთვის ან არ დაეჯერებინათ პოლიტკოვსკაიას არსებობა, და, როგორც ცნობილი პეტერბურგელი ლიტერატურული კრიტიკოსი სამუილ ლურიე იტყოდა, ისე ეცხოვრათ, „თითქოს პოლიტკოვსკაია ან არ არსებობდა, ან ყველაფერს იგონებდა“ (2006).

პოლიტკოვსკაია კი ძალიან ჩვეულებრივი, მართლაც სტენოგრაფიული სტილით წერდა: *”რატომ შევიძულე პუტინი? ამიტომ შევიძულე. სიმარტივისთვის, რაც ქურდობაზე უარესია. ცინიზმისთვის. რასიზმისთვის. დაუსრულებელი ომისთვის. ტყუილისთვის. გაზისთვის Nord-Ost-ში. უდანაშაულო მსხვერპლთა გვამებისთვის, რომლებიც თან ახლდა მის მთელ პირველ ვადას. გვამები, რომლებიც, შესაძლოა, არც ყოფილიყვნენ“* (http://www.nord-ost.org/memorial-zhertv-terakta/anna-politkovskaya-zachto-ya-nevzlyubila-putina_ru.html).

პოლიტკოვსკაიას შემოქმედების შესასწავლად აუცილებელია ორი ძალაუფლების დაპირისპირების გამოკვეთა: ერთის მხრივ, ძალაუფლება ქვეყნის პოლიტიკური ლიდერის, რომელსაც უზარმაზარი არმიისა და ძალადობის მანქანის მორჩილების გარდა, სიტყვის თქმისა და თქმულის გავრცელების შეუზღუდავი შესაძლებლობა აქვს, და, მეორეს მხრივ, ძალაუფლება ადამიანის, რომელიც სარგებლობს მხოლოდ სიტყვის თავისუფლებით – მოძალადე მმართველის წინააღმდეგ.

იმისთვის, რომ ძალაუფლება სიცოცხლისუნარიანი და ქმედითი იყოს, ანუ განხორციელდეს, მას ობიექტი სჭირდება – ადამიანი ან ადამიანები, რომლებზეც ძალაუფლების მქონეს გავლენა ან იძულება გავრცელდება. მსხვერპლი, მისი მასშტაბი, მისი თუ მათი საქმიანობა, მისი თუ მათი ვინაობა ამ ძალაუფლების ბუნებისა და ღირებულებების, სისასტიკისა თუ სითავხედე-ცინიზმის ანარეკლად იქცევა.

ნიშნები, კოდები, მნიშვნელობები

პოლიტკოვსკაიას ჩეჩნური რეპორტაჟების ანალიზის თეორიული ჩარჩო ძირითადად უკავშირდება კომუნიკაციის სემიოტიკურ ტრადიციას, თუმცა პოლიტკოვსკაიას ტექსტებში კოდირებული ნიშნების მნიშვნელობას შემთხვევათა უმრავლესობაში სოციალურ-კულტურული და სოციალურ-ფსიქოლოგიური კონტექსტი განაპირობებს.

ტექსტის ძირითადი ერთეულები, რომლებსაც ჩვენ ვიკვლევთ, არის განსაზღვრული მეთოდური მიზანშეწონილობით შერჩეული სიტყვები, ლექსემები, მათ შორის მოძრაობებისა და პოზების აღმწერლები, რომლებიც კლასიფიცირდებიან სხვადასხვა მიმართებების ვერბალურ და არავერბალურ კოდებად.

ვერბალურ კოდებს შორის ჩვენთვის მნიშვნელოვანია ბერნსტაინისეული (Fiske, 2010) კლასიფიკაცია შეზღუდულ და შემუშავებულ კოდებად, რომლებიც უჩვენებენ არა მხოლოდ კომუნიკატორის სოციალური და კულტურული განვითარების დონეს, არამედ ურთიერთობის ბუნებას ამ კოდების გამომყენებელთა შორის.

კომუნიკაციის თეორიის სფეროში მომუშავე სპეციალისტები (Littlejohn, Foss, 2011) აღიარებენ, რომ მეტყველება და ქცევა ურთიერთმოქმედებენ, და ამიტომ არავერბალური ნიშნების თეორიები – ვერბალურის გვერდით – სემიოტიკური ტრადიციის უმნიშვნელოვანეს ელემენტებს წარმოადგენენ. დიდი ხნის განმავლობაში მეცნიერები ვერ თანხმდებოდნენ, თუ რა ტიპის კომუნიკაციას უნდა ეწოდოს „არავერბალური“, რადგანაც არსებობს მეტყველების თანამდევი ექსტრალინგვისტური (პარალინგვისტური) კომუნიკაცია, რომელიც თავის თავში მოიცავს პაუზებს, ამოსუნთქვას, ხმის ტემბრს, ხმის რეგისტრს, აქცენტს, ტირილით ნათქვამ ცალკეულ ფრაზებს და სხვ., რასაც შეუძლია, ძირეულად შეცვალოს ვერბალური გამონათქვამის მნიშვნელობა.

არავერბალური კოდები – ეს არის ქცევითი კლასტერები, რომლებიც მნიშვნელობისა და საზრისის გადაცემას ემსახურებიან. არჯაილის (Fiske, 2010) კლასიფიკაციით, არავერბალური კოდების გაშიფვრა დიდად არის დამოკიდებული გამგზავნისა და მიმღების სოციალურ და კულტურულ კონტექსტზე; ხოლო ბერგუნის (Burgoon, 2022) აზრით, არსებობენ უნივერსალური, კულტურის მიღმითი სპონტანური კოდებიც. ეს ე.წ. ადაპტორული კოდებია. ადაპტორული კოდი აღნიშნავს ნიშნების ისეთ

ნაკრებს, რომელიც ეხმარება კომუნიკატორს, სხეულში დაგროვილი წნეხი ან დაძაბულობა გამოათავისუფლოს. ეს არავერბალური კოდი უფრო უნებლიეა, იგი ნაკლებად ექვემდებარება კომუნიკატორის მხრიდან კონტროლს, მათ „შინაგანად კოდირებულსაც“ უწოდებენ: ხელების გრეხვა, ტანის დრეკვა, ფეხის ქნევა ან ცახცახი, თავის ან ტანის ფხანა, განმეორებითი მონოტონური მოძრაობები, რაიმე ნივთის ხელში ტრიალი. ექსტრალინგვისტური კოდების პარადიგმაში ადაპტორული კოდები არის ხმის ტემბრისა და რეგისტრის ემოციის კვალობაზე ცვლილება, ასევე დაძაბულობით გამოწვეული სიცილი ან ტირილი.

ჩვენი ნაშრომისთვის არავერბალურ კოდებს კიდევ ერთი აქტუალური მნიშვნელობა აქვს: შინაარსის კვლევისას ჩვენ გავანალიზებთ არა მხოლოდ სიტყვით გადმოცემულ ავთენტურ არავერბალურ ნიშნებს, არამედ – „დადგმულ“ და „ცრუ“ ნიშნებსაც, რომელთა გამოწვევაც საგანგებოდ ხდება წინასწარი განზრახულობით, მაგალითად, როგორც არის დენით წამებისას გამოყენებული სიტყვა „ცეკვა“, როცა მწამებლები სხეულის უნებლიე მოძრაობებს ცინიკურ კონოტაციას უძებნიან.

პოლიტკოვსკაის ტექსტების 21 ეპიზოდში („ჩეჩნური“ მასალების ხელმისაწვდომი ნაკრები) გამოიყო ის მონაკვეთები, რომლებშიც რეპრეზენტირებულია მოძალადისა და მსხვერპლის ურთიერთობა, ტრავმის გამომხატველი ქმედება და ემოცია.

მოძალადე ძალაუფლების მქონე აქტორია, ძალაუფლების სახელით მოქმედი პირი. ეს ატრიბუცია პოლიტკოვსკაიას ტექსტებში ორად იყოფა: მოძალადეთა შორის არიან მაღალი ნომენკლატურის თანამდებობისა და გვარ-სახელის მქონე პირები და არიან ისეთები, რომლებიც უბრალოდ მიკუთვნებულობის აღმნიშვნელი რაიმე ნიშნით არიან სახელდებულნი: როგორც სამხედროები ან მაღალი/დაბალი ჩინის ოფიცრები, განსხვავებული უწყებრივი დაქვემდებარების მქონენი, განსხვავებული სტატუსის მქონენი და განსხვავებული როლის შემსრულებლები ერთ დიდ საკონცენტრაციო ბანაკში.

მსხვერპლი, როგორც შინაარსობრივი კატეგორია, ასევე რამდენიმე კატეგორიად შეიძლება გავყოთ: ადგილობრივები, რომლებიც საფილტრაციო ბანაკში მოხვდნენ, ჩეჩნები, რომლებიც კადროვმა „შემოირიგა“ და – რაც მთავარია – თვითონ პოლიტკოვსკაია, რომელიც ზოგიერთ ეპიზოდში არა მხოლოდ ტოლობის ნიშანს სვამს საკუთარ თავსა და წამების მსხვერპლ მშვიდობიან ჩეჩნებს შორის, არამედ ის საკუთარ პერსონას ხშირად საკონტროლო ცვლადად გვთავაზობს: „საკუთარ თავზე შემოწმებულია“, „არა ჩემს მთხრობელს, არამედ მე მეუბნება“; იგივე (მო)ხდება, იგივე (და)გემართება, თუ შენ რუსულ არმიას (და)უპირისპირდები.

იმ დროს, როცა პოლიტკოვსკაია თავის ცნობილ რეპორტაჟებს წერდა ჩეჩნეთიდან, რამზან კადროვი, პუტინისადმი ერთგული ჩეჩენთა ლიდერი, ძალაუფლების მოპოვების, განმტკიცებისა და კვაზი-ლეგიტიმაციის პროცესს გადიოდა. რამზან

კადროვის ქცევისა თუ მეტყველების აღწერა მათზე დაკვირვების შედეგად არ არის მხოლოდ ფონის რეპრეზენტირება, რომელზეც მოვლენები ვითარდება; მისი ყოველი სიტყვა თუ ჟესტი ამ მოვლენების სანქცია და წყაროა. სწორედ ამიტომ იწერს პოლიტკოვსკაია მის პორტრეტს სტენოგრაფიული სიზუსტით.

კადროვის მეტყველებითი კოდები: „თქვენ რომ დაგვხსნოდით, ჩვენ, ჩეჩნები, დიდი ხანია, ერთიანნი ვიქნებოდით – ვინ „თქვენ“? [პოლიტკოვსკაიას შეკითხვა – ავტ.] – ჟურნალისტები, აი, როგორც შენ ხარ. რუსი პოლიტიკოსები. არ გვაძლევთ წესრიგის დამყარების შესაძლებლობას. ერთმანეთს გვაშორებთ, გვკიდებთ. შენ ჩადექი ჩეჩნებს შორის. შენ მტერი ხარ. ბასაევზე უარესი. „ბანდიტებს ესარჩლები“, „შენ ჩეჩენი ხალხის მტერი ხარ“, „ამის გამო პასუხი უნდა აგო“, „უნდა დაგხვრიტონ“, „დაგიმტკიცებ. შენ მტერი ხარ. გაიძულე. ბასაევზე უარესი ხარ. ჩეჩნებს შორის ჩადექი.“ „მტერი ხარ, მტერი“.

ამ ტექსტურ ეპიზოდში გამოყენებული მეტყველებითი კოდები შეზღუდულია, განსაზღვრული ვიწრო წრისთვის განკუთვნილი, ვიწრო წრის საკუთრება – სულ ათამდე ლექსემამდე დაყვანილი დიაპაზონით. ეს არის მოძალადის თეზაურუსი, მას მეტი არ სჭირდება, რაგან მას ძალაუფლებას სხვა წყარო ჰკვებავს.

კადროვის ქცევითი კოდები: „რამზანი [...] ღრიალებს და სკამზე ხტის. გამუდმებით უადგილოდ იცინის. იფხანს. იდრიკება. დროდადრო წაიცეკვებს კიდეც. ტელევიზორთან მიდის საკუთარი თავის სანახავად – და ამით ძალიან კმაყოფილია. დღეს იგი უკიდურესად აგრესიულია, აღზნებული, გაცოფებული, დროდადრო უბრალოდ ჭყვირის, ჭყვირის თუ ჭყლოპინებს. რამზანი ხან ცეკვავდა, ხან ღრიალებდა, ხან ხელის ჩამოსართმევად მეტანებოდა, ხან ისევ ბრუნდებოდა და ისევ ღრიალებდა: „ბანდიტი არ ვარ. გაიძულე. არ გაგიშვებ“.

არიან უგვარ-სახელო მოძალადეებიც, თუმცა „რიკოშეტული ძალაუფლების მქონენი“, ეგრეთ წოდებული „პროქსი“. მაგალითად: კადროვის ბოევიკი, ბრძანების შემსრულებელი: „ჯერ კიდეც მოსკოვში უნდა დაგვეცხრილე, ქუჩაში, როგორც ამას თქვენთან, მოსკოვში, აკეთებენ... უნდა დაგვეხვრიტე“;

„ფე-ეს-ბეშნიკი, ცხვირმოუხოცავი ასაკის უფროსი ლეიტენანტი, თავისი პროფესიული წინაპრების [37 წლიდან] საზიზღარი პირით ილიმება და შემომჩურჩულებს: „ბოევიჩკა... ბასაევისგან მოხვედი... შენთვის დახვრეტაც ცოტაა... ბევრს ახამხამებ თვალებს... ესე იგი, იტყუები“ (გვ. 1).

„წავიდეთ. ახლა უნდა დაგხვრიტო“; „ვინც დამალული არ არის – ეს რა ჩემი ბრალია“ (გვ.3).

ჟურნალისტმა „მეორე ჩეჩნური“ სურათებად (შეუსაბამოდ ბავშვურად თუ გასართობად картинка-დ წოდებული) დაჰყო.

პირველ სურათს „დენით წამება“ ჰქვია. გმირი – ხანშიშესული ჩეჩენი ქალია, როზიტა, რომელიც „ბოევიკების შეფარებისთვის“ დააპატიმრეს. პატიმრობის ადგილამდე – არალრმა, ვიწრო ორმომდე – „საფილტრაციო ბანაკი“ იყო, ორმომში თორმეტი დღე-ღამე გაატარა; მისი შვილების ან შვილიშვილების ასაკის ოფიცრებს, ფე-ეს-ბე-ს თანამშრომლებს, იგი ეგრეთ წოდებულ დაკითხვებზე გაჰყავდათ, რომელთა დროსაც არაფერს ეკითხებოდნენ; მხოლოდ დენით აწამებდნენ – საწამებელ იარაღს „ბავშვის თათმანები რეზინზე“ ერქვა – თასმით (ელექტროსადენით) შეერთებული ორი, ხელთათმანის მსგავსი დენისგამტარი მოწყობილობა. როზიტა სულ დუმდა, „რათა უფრო არ გაელიზიანებინა“, მხოლოდ ტკივილისგან ყვიროდა, როცა დენს უშვებდნენ, იკლაკნებოდა. ოფიცრებს ეს ეცოტავებოდათ და „ცეკვას“ უწუნებდნენ, – დენითა და ტკივილით გამოწვეულ კონვულსიებს. როზიტას ეს არასდროს დაავიწყდება, მით უმეტეს, რომ იმ დღეებს ახლა მას ყოველდღიურად უმცროსი შვილიშვილი შეახსენებს ხოლმე. სამი წლის პატარამ ლაპარაკიც არ იცოდა, რუსული საერთოდ არ ესმოდა, როცა ეფ-ეს-ბემნიკები შემოიჭრნენ მათ სახლში, ახლა კი ბებების დანახვაზე იმ ღამით ჩაბეჭდილ ფრაზას რუსულად გაჰყვირის: "Ложись! На пол!".

სურათში „ღრუტუნების აღმზრდელი“ სულ სხვა ტიპის მსხვერპლია: რუსი სამხედრო, ავღანეთგამოვლილი, რომელიც ჟურნალისტს „ორმოებს“ უჩვენებს – გენერალმა ბარანოვმა რომ დაამკვიდრა. მორჩილი, ბრძანების ულაპარაკოდ შემსრულებელი, სამხედრო სამსახურისადმი ერთგულების გამო შვილები რომ „უმამოდ გასაზრდელად“ გასწირა; რცხვენია ოფიცერს – იმ სუნის გამო, ორმოებიდან რომ ამოდის; იმის გამო, თუ რატომ ჰყარს ასე ეს ორმოები – რუსები ხომ ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას ასე, ფეხზე მდგარებს, აიძულებდნენ დატყვევებულ ჩეჩნებს. რცხვენია და თავს იმართლებს – მხოლოდ ბოევიკებს. პოლიტკოვსკაიას შეკითხვაზე: მაშ რატომ უშვებდით, თუკი ბოევიკები იყვნენ, – სამხედრო პასუხობს: თვითონ გესმით... მე პირადად არ მესმის...

როზიტას ისტორიაშიც არის ერთი ჯარისკაცი, რომელიც ორმომში მჯდომ ქალს ხალიჩის ნაკუწს აძლევს. „ჯარისკაციც ხომ ადამიანია“ – ასე ხსნის როზიტა.

მესამე სურათს „დაპატიმრების მოლოდინი“ ჰქვია. 50 წლის ვახა, ოდესღაც სახელმწიფო უშიშროების ორგანოების თანამშრომელი, ოდესღაც სკოლის მასწავლებელი, ახლა რუსი სამხედროების სიმხეცეზე აგროვებს მასალებს და ამიტომ ყოველ ღამით თავის „ორმოს“ ელოდება.

სურათში „ლამაზი უკანლები“ გმირს ისა ჰქვია. მასაც ჰქონდა თავისი ორმო – ზამთარში, ცივი წყლით სავსე, ექვსნი იყვნენ, ყველამ ვერ გაუძლო. დაბალი ჩინის ოფიცრები პირდაპირ უბნებოდნენ, რომ ჩეჩნებს „ლამაზი უკანლები“ აქვთ და აუპატიურებდნენ, თან უმატებდნენ – „ეს იმიტომ, რომ თქვენს ქალებს ჩვენთან არ უნდათ“. ვინც

გაუძლო, მათთვის შურისძიება „ლამაზი უკანლების“ გამო მთელი ცხოვრების მიზნად იქცა. ისა კი არ მოკვდა, მიუხედავად იმისა, რომ სხეულზე სიგარეტებს აწვავდნენ, ფრჩხილებს აგლეჯდნენ...

სურათში „შემოწმებულია საკუთარ თავზე“ ანა პოლიტკოვსკაია ჰყვება უკვე საკუთარ ისტორიას – მას, უკვე „ბასაევის ჩეჩნებთან გათანაბრებულს“, ეფ-ეს-ზე აპატიმრებს. კონდახების რტყმევა, სიკვდილით დასჯით და „აბანოთი“ დაშინება, დოკუმენტების ყალბად გამოცხადება, ეფ-ეს-ზეშნიკების მიერ მისი შვილების სურათების დათვალიერება შესაბამისი „კომენტარებით“... პოლიტკოვსკაია არ ჰყვება მისი მრავალსაათიანი დაკითხვების შინაარსს. უბრალოდ წერს, რომ ეს ყველაზე გულისმრევი რამ იყო თავისი სრული უხამსობის გამო, და სწორედ იქ ნანახმა და გაგონილმა დაარწმუნა, რომ რაც აქამდე სმენოდა 45-ე პოლკის სიმხეცის შესახებ, – ტყუილი არ ყოფილა.

პოლიტკოვსკაია თვითონაც ხშირად აიგივებდა თავს დაზარალებულებთან, მსხვერპლებთან, თავიდან ბოლომდე მშვიდობიან და სამოქალაქო ადამიანებთან: „ჩვენ ის ხალხი ვართ, რომელთაც დაბომბვამ მოუსწრო“.

თუმცა პოლიტკოვსკაიამ რუსი სამხედროების მსხვერპლის, ისას, ოთხი წლის გოგონას შიშიც ნახა, თუ როგორი თვალებით უყურებდა იგი ჟურნალისტს. ისას ცოლმა კი აუხსნა: „ხედავს, რომ თქვენ ჩვენიანი არ ხართ, მათი სისხლის ხართ, ვინც მისი თანდასწრებით სცემდა მამამისს. და ვინც წაიყვანა“.

და როცა მკვლევარი ანა შორ-ჩუდნოვსკაია (2010) პოლიტკოვსკაიას შესახებ წერდა ნაშრომში „Репортажи о заповедном Зле. Вопрос стиля“, (https://polit.ru/article/2010/10/07/anna_politkovskaya/) მას ეპიგრაფად კარლ იასპერსის სიტყვები წაუმძღვარა, რომლებიც ამ უკანასკნელმა ჰანნა არენდტს 1963 წლის 25 ივლისს მისწერა: „შენ უამრავი ადამიანის ყველაზე მტკივნეულ ნერვს შეეხე, იმ დროს როცა ეხე-ბოდი იმ ტყუილს, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ, და ამიტომაც სძულხარ მათ ასე ძალიან“.

ეს ნერვი იყო ყრუ ადამიანის ბედნიერება საკუთარი სიყრუის გამო, რათა ნაკლები ტრავმა ადგებოდა როგორც მსხვერპლს; ეს ნერვი იყო წარწერა ბაზრობაზე „იყიდება ბავშვის ფეხსაცმელები, ჩაუცმელი“, რადგან ბავშვი, რომელსაც ეს ფეხსაცმელი უნდა ეტარებინა, მოკლეს; ეს იყო ერთ ფრაზამდე დასული მიმართვა თვითონ პოლიტკოვსკაიასადმი: „შენთვის დახვრეტა ცოტაა“, „დაგხვრეტდი, ჩემი ნება რომ იყოს“; ჩეჩენი და ინგუში ქალებისა და ბავშვების გამუდმებული შიმშილი და მუდმივად გამოსასყიდი ფულის შეგროვებაზე ზრუნვა; თვალეში ჩამდგარი შიში და უიმედობა, რომელიც არასდროს წაიშლება; შიშის მსგავსად ალბათ სამუდამოდ ჩაბეჭდილი აკრძალვა, „არ შეიძლება“, „დავისჯები“; პროვოკაციის სუნი, რომელიც შიშს და შფოთს იწვევს, რამე არ

მოხდეს; განწირულობა და მშვიდობის შეუძლებლობა – იმიტომ, რომ „კრემლს უნდა ომის გაგრძელება, და ისიც გრძელდება“.

პოლიტკოვსკაიას შემთხვევაში გვაქვს მოვლენის ასახვის ორი პლასტი: როცა რაღაც ხდება და როცა იგი აღიწერება. აქ მეტყველებითი და არამეტყველებითი კოდების გამიჯვნა ძნელია. საკუთარ არავერბალურ კოდებს პოლიტკოვსკაია მოგვიანებით, ანუ წერის პროცესისას, ვერბალურად გადმოსცემს: შეგრძნებას, რომ მოთმინება ამოეწურა, სიტყვები არ აქვს, აქვს მხოლოდ ცრემლები:

„მოთმინება აღარ დამრჩა. ცრემლები უბრალოდ კი არ მახრჩობდა – უკვე დამახრჩო [მის უკან კი ხარხარებდა შეირადებული ბრბო, მის უკან კადიროვი „შემორიგებულ“, გასაცოდავებულ გარსიევს კისერზე ეკიდებოდა და ვილაცას უყვიროდა: „ერთიც გადაგვიღე!“ – ავტ.], გროზნიმდე ვტიროდი. ზოგიერთს თავდაცვის იარღვრად ავტომატური, ცეცხლსასროლი იარაღი აქვს, ზოგიერთს – ცრემლები. სასოწარკვეთილების ცრემლები იმის გამო, თუ როგორ შეიძლებოდა მსგავსი საერთოდ მომხდარიყო, რომ ისტორიის ამ ტალღას თავის ქიმზე სწორედ რამზან კადიროვი აეწია... იმის გამო, რომ იმ დღეს ვერცერთმა კაცმა [პოლიტკოვსკაია სიტყვათმეთანხმებას „ვერცერთმა კაცმა“ მთავრული ასოებით გამოჰყოფს – ავტ.], რომლებიც იმ ორი დღის განმავლობაში ცენტროეში იმყოფებოდა, მობოგინესა და გავეშებულის შეჩერება ვერ გაბედა; რომ სწორედ რამზანს, და არა ვინმე სხვას, დაურეკა კრემლიდან „ვლადისლავ იურიევიჩმა“ (ჩემი ყურით მოვისმინე) [ვლადისლავ სურკოვი, პუტინის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელის მოადგილემ], და ეს ერთადერთი მომენტი იყო, როცა რამზანმა თავხედობა შეწყვიტა, თავისდაუნებურად, უბრალოდ ინსტინქტით – გრძნობდა, საიდან მოდიოდა მისი ძალა. ძველი ზღაპარია, და ასეთი ისტორიაში მრავალი ყოფილა: კრემლმა პატარა დრაკონი გამოზარდა, და ახლა მუდამ უნდა ჰკვებოს, რომ მან ცეცხლი არ აფრქვიოს“ (<https://www.svoboda.org/a/24351889.html>). კიდევ ერთი კოდი, რომელიც მსხვერპლად ყოფნას გადმოსცემს, უკავშირდება ძალაუფლების მქონეთა მხრიდან ჟურნალისტზე იძულებას, რომ ე.წ. „პროფესიული მოვალეობების ფარგლებში“ აღწეროს რეჟიმის ძალადობა სხვა მსხვერპლებზე, ხოლო პოლიტკოვსკაია ამისი მოწმე და აღმწერელი გახადოს. ეს იმ ტიპის ძალადობაა, რომელიც შერიგებისა და ჰუმანიზმის სახელით ხორციელდება. პოლიტკოვსკაიასთვის დიდი მორალური წნეხი და შეურაცხყოფა იყო კადიროვის მიერ მისი ცენტროეში გამომახება, როცა პუტინის ჩეჩნურმა რეჟიმმა გადაწყვიტა, რომ სწორედ ეს რუსი ჟურნალისტი უნდა გამხდარიყო მოწმე იმისა, როგორ “ჩაბარდა” და „შეურიგდა“ რამზან კადიროვს ოდესღაც მისი მოწინააღმდეგე, საველე მეთაური იბრაჰიმ გარსიევი, კადიროვების კლანთან დაპირისპირებული საიდუალაევების დაცვის წევრი, და როგორ აცხადებდა იგი მზადყოფნას უარყო ყველაფერი, რაც ოდესმე კადიროვების წინააღმდეგ უთქვამს: მათ

შორის ისიც, რომ მას პირადად რამზანი აწამებდა, რომ სწორედ რამზანმა მოატანინა საიდულაევების სახლში ასაფეთქებელი მოწყობილობა და მალიკ საიდულაევის აფეთქების ბრძანება გასცა. უფრო მეტიც, ოდესღაც გარსიევმა რუსეთის ფედერაციის გენერალური პროკურორის სახელზე განცხადებაც კი დაწერა მოთხოვნით, სისხლის სამართლის საქმე აღედრათ რამზანის წინააღმდეგ. იმ დღეს კი, 2004 წლის 11 ივნისს, ცენტროიში, გარსიევი აპირებდა სრულიად საპირისპირო განაცხადებინა პოლიტკოვსკაიას წინ, რუსეთის სამთვრობო უწყებების პრესსამსახურების კამერების წინ, რომ რამზანს იგი არასდროს უწყებია. „დაწერ უარყოფას, რომ ბანდიტი არ ვარ?“ - მიყვირის რამზანი, რომელიც აშკარად კამერაზე თამაშობს. კამერა გამოურთველად მუშაობს და „ჩეჩნეთის რესპუბლიკის ფედერაციული ბოქსის პრესსამსახურისაა“. ამ სცენაში კამერა იარაღია, რომელსაც თავისი მსხვერპლები ჰყავს – იგი „დამორჩილებულებს“ იღებს, აფიქსირებს, ინახავს მათ იმწამიერ სისუსტესა და სასოწარკვეთას.

დასკვნა

პოლიტკოვსკაიას ბიოგრაფიისა და ტექსტების შესწავლა, – თუნდაც მხოლოდ მათი, რომლებიც ჩვენ განვიხილეთ, – შესაძლოა, პროფესიის შესწავლის სპექტრალურ მაგალითად მივიჩნიოთ. მედიასისტემები და პოლიტიკური სისტემები, ჟურნალისტის პროფესიული იდენტობა და კომუნიკაციური როლები, სოლიდარობა პროფესიული თემის წევრებს შორის – ეს საკითხები პროფესიის არსის საფუძველია, პროფესიის აღქმისა და საკუთარი თავის აღქმისა პროფესიაში. ამბის თხრობა, სტილი, საკუთარ გამოცდილებაზე თუ ხდომილებაზე ორიენტირებული ნარატივი კი ახალი დროის რეპორტაჟის საფუძველებია; ამბის თხრობა, რომელიც იწყება ავტოკომუნიკაციით, როცა ჟურნალისტი ნანახს ჯერ საკუთარ აღქმაში, როგორც ფილტრში, ატარებს, ხოლო შემდეგ უყვება თავის მკითხველს.

ლიტერატურა

ინგლისურენოვანი წყაროები:

- Burgoon, J.K., Manusov, V., Guerrero, L.K. (2022). *Nonverbal Communication*. Routledge
- Deuze, M. (2005). What Is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered, *Journalism* 6 (4), 442-464, SAGE Journals
- Fiske, J. (2010). *Introduction to Communication Theory*. 3rd ed. Routledge
- Hanitzsch, T., & Vos, T. P. (2018). Journalism beyond democracy: A new look into journalistic roles in political and everyday life. *Journalism*, 19(2), 146-164.
<https://doi.org/10.1177/1464884916673386>

Littlejohn, S.W. & Foss, K.A. (2011). Theories of Human Communication. Publisher: Waveland.

Livingstone, S., Lievrouw, L. (2006). The Handbook of New Media: Social Shaping and Social Consequences of ICTs. SAGE Publications.

Moles A. A. (1967). Sociodynamique de la culture. Mouton Paris, La Haye.

Politkovskaya, A. (2002). Standing Alone, Anatomy of Terror: Chechnya, 30 Index on Censorship, 1, ioc.sagepub.com

რუსული წყაროები

Шор-Чудновская, А. (2010) Репортажи о заповедном Зле. Вопрос стиля.

https://polit.ru/article/2010/10/07/anna_politkovskaya/

მედიას

На девятый день, газета "Дело", 16.10.2006.

Передача „Анна Политковская – вслух“; ведущая – Елена Рыковцева, Радио Свобода, 20.03.2007; <http://www.svobodanews.ru/content/transcript/383794.html>.

Политковская Анна, Вторая Чеченская, Москва, изд-во ЗАХАРОВ, 2002. Интернет-версия - http://tapirr.narod.ru/polit/politkovskaya/2_chechenskaya1.htm.

Специальный выпуск "Новой газеты", посвященный памяти Анны Политковской, 26.10.2006, стр. 5.

<https://novayagazeta.ru/articles/2006/09/11/27955-kadyrovsev-budut-bit>

<https://novayagazeta.ru/articles/2006/09/28/27767-karatelnyy-sgovor>

<https://novayagazeta.ru/articles/2006/08/31/28090-sledovatel-kotoromu-ne-siditsya-na-pavodke>

<https://novayagazeta.ru/articles/2006/08/28/28109-iz-sluzhebnoy-militseyskoy-perepiski-chto-delalo-mvd-do-beslana-vo-vremya-i-posle>

<https://novayagazeta.ru/articles/2006/10/09/27670-bolnaya-sobaka-v-bolshom-gorode>

<https://biography.wikireading.ru/187051>

https://rus.ozodi.org/a/politkovskaya_day_of_death_of_journalist_/24355030.html

<https://novayagazeta.ru/articles/2020/10/07/87410-tak-chto-zhe-ya-podlaya-takogo-delala>

<https://www.politics-prose.com/book/9780805082500>

http://www.nord-ost.org/memorial-zhertv-terakta/anna-politkovskaya-za-chto-ya-nevzlyubila-putina_ru.html

Khatuna Maisashvili, Mariam Chichinadze

Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

e-mail: khatuna.maisashvili@tsu.ge<https://doi.org/10.52340/lac.2024.32.28>SJIF 2024: **8.268**

**„Then what could I do to such a poor person?“ – Why and how to teach the work of
Anna Politkovskaya to student journalists**

Abstract

The article is a methodological case study on teaching students in journalism the work and activities of Anna Politkovskaya. In their analysis, the authors rely on three types of sources (empirical data): (1) texts created by Anna Politkovskaya herself, which are available in Russian- and English-language databases and directories; (2) academic and journalistic works about Politkovskaya's figure and activities; (3) curricula of media schools in higher education institutions in Georgia. These sources are studied by the authors using different methods, but despite the differences in analytical approaches, the main findings for each type of source lead us to the aspects or methodological points within which the study of Politkovskaya's personality and work will be most appropriate. Some of these findings answer the question: why should we teach students about Politkovskaya's work, while another part corresponds to the question: how should we do it? In which courses of the curriculum would it be relevant to teach the journalist's texts? The article concludes that cumulatively these aspects are as follows: (1) the comparison and contrast of political power and the power of speech, i.e., freedom of expression under an autocratic regime; (2) the essence of professional solidarity, its deficit, or complete absence; (3) the personality of the journalist and the professional role model; (4) war journalism through the eyes of a "deeply civilian" person; (5) meanings of verbal and non-verbal codes created by Politkovskaya in her narratives for portraying the interrelations between the perpetrator and the victim.

Politkovskaya's reports from Chechnya, combined under the title "Second Chechen War," as well as selected essays that are protected in a special directory in the SAGE Index on Censorship 2.0 database, provide sufficient knowledge for students on all five of the above-mentioned points.

The work of Anna Politkovskaya becomes even more relevant in the context of current events: the very low standard of freedom of speech and expression in Russia, the emigration of individual journalists and entire media organizations from Russia who are unable to cover the war against Ukraine according to professional standards, and most notably, the consistent, unrelenting disappearance of Politkovskaya's work from the Russian media space.

Key words: Politkovskaya, journalism, authoritarianism, professional solidarity, curriculum, verbal and non-verbal codes

რეცენზენტი: პროფესორი პეტრე ჟოლნეროვიჩი